

СТУДЕНТСЬКА СПІЛЬНОТА НІЖИНСЬКОГО ЮРИДИЧНОГО ЛІЦЕЮ КНЯЗЯ БЕЗБОРОДЬКА

У статті охарактеризовано студентську спільноту Ніжинського юридичного ліцею князя Безбородька. З'ясовано умови життя та навчання студентів, їхні взаємини з викладачами.

Ключові слова: Ніжинський юридичний ліцей, студенти, навчально-виховний процес.

29 липня 1805 р. імператор Олександр I підписав указ про заснування в Ніжині Гімназії вищих наук, але працювати заклад почав лише 1820 р. Згодом Гімназію було перетворено у Фізико-математичний ліцей, а в 1840 р. – у Юридичний ліцей. У цьому навчальному закладі, який проіснував 35 років, готували юристів-практиків – суддів, слідчих, нотаріусів тощо. Тут працювали відомі вчені-юристи А. Ціммерман, М. Пілянкевич, М. Бунге, філологи М. Тулов, А. Линниченко, історик І. Лашнюков, перший перекладач Святого Письма українською мовою П. Морачевський та інші.

Студенти Юридичного ліцею походили, здебільшого, з Чернігівської, Полтавської губерній, вони закінчували гімназії або, у деяких випадках, духовні семінарії. Чисельність студентів коливалась від 50 до 90 осіб [12].

Навчалися студенти три роки. Але це був досить насичений період, протягом якого необхідно було опанувати не тільки юридичні науки, а й історію, словесність, іноземні мови.

При вступі до Ліцею студенти мали подати метрику про народження, а ті, у кого такого документу не було, писали прохання на ім'я директора, про можливість зарахування без метрики [1, арк. 50]. Протягом навчання студента за його бажанням могли охрестити, за це студент сплачував 20 коп. сріблом за метричну виписку і папір. Ліцей міг вислати документи студенту, якщо той хворів, або вступив до іншого навчального закладу [11, арк. 112].

За правилами Міністерства народної освіти 1824 р. від студентів вимагалось:

«1. Щоб вони поважали університетське начальство і всяке державне з належною покірною.

2. Вели богобоязливе життя, за правилами віросповідання, не завдаючи нікому кривди і за завдані їм, шукали задоволення законним порядком.

3. Дбайливо відвідували і слухали лекції професорів.

4. Ні в які таємні зв'язки і товариства не входили.

5. Театри, раути і тому подібні збори та веселощі відвідували тільки з письмового дозволу начальства університетського, студенти без нього не могли виїхати за місто навіть для ботанічних гербаризацій.

6. Книг, противних християнству і існуючим системам урядів, особливо ж Російської держави, та інших спокусливих аж ніяк не читали і т. д. » [16, с. 31].

Безпосередній контроль за студентами здійснював інспектор, що обирався з числа професорів. Він мав відвідувати вихованців, «недолугих умовляннями залучати до посади і намагатися прищепити старанність до навчання». У нього були два помічники, які спостерігали за навчанням і поведінкою студентів, а «про зухвалість і спокусливі вчинки» негайно доповідали інспектору .

Студентам старших курсів було дозволено репетиторство. Вони допомагали у навчанні двом-трьом студентам молодших курсів, за що одержували 10-15 рублів сріблом в рік за кожного [2, арк. 5]. Студенти були зобов'язані відвідувати заняття. Інспектор Ліцею перевіряв присутність як студентів, так і професорів на заняттях [5, арк. 132]. Якщо без поважної причини було пропущено більш ніж третину лекцій, студента могли не допустити до річних іспитів і залишити на тому ж курсі на другий рік [3, арк. 81]. Якщо заняття були пропущені через

хворобу, можна було написати прохання про перенесення іспитів. Перескладання призначались на серпень і для тих, хто не склав іспит з першого разу. Якщо до 1 вересня іспит не було складено, студента залишали на тому ж курсі на другий рік [6, арк. 32]. Студент міг залишатись на курсі не більше двох років підряд, усього на повторний курс могли залишатись лише двічі. Студенту могли оголосити догану, залишити «в общей квартире без обеда» та «поставить на колени», заарештувати на добу за невиконане домашнє завдання [5, арк. 49].

Через «несостоятельность, нравственность и хорошие успехи» щороку п'ятьох студентів могли звільнити від плати за навчання [4, арк. 7].

При відрахуванні перевірялась документація студента на наявність боргів: книжки з бібліотеки, форменний одяг; перевірялась кімната, в якій він проживав. Якщо були борги або щось було пошкоджено, студент мав це відшкодувати [8, арк. 15].

Щороку студентам пропонувались теми творів, найкращі з яких відзначались нагородами й медалями. Так, 11 травня 1843 р. постановою Міністерства народної освіти «О приготовлении медалей для награждения студентов Лицея князя Безбородко» Лицею було надано право видавати такі ж медалі за твори, як і в університетах [12, с. 56].

Конкурсні роботи досить суворо розбирались п'ятьма рецензентами - професорами. Твори передавались від одного до іншого викладача протягом двох тижнів разом з відомістю, в якій викладачі зазначали коли отримали твори, яку оцінку поставили, кому і коли відправили. Праці професори не мали затримувати у себе більше ніж 3 доби [3, арк. 5]. Роботи були виконані часто на досить високому рівні й отримували високу оцінку фахівців. Так, конкурсна робота К. Троцини за 1847 р. «Историческое развитие судостроения в России от времен в. Кн. Иоанна III до наших дней», була видана в Києві в 1847 р., потім в Санкт-Петербурзі в 1851 р. під назвою «История судебных учреждений в России» [16, с. 17].

Натомість, з іншим студентом того ж таки випуску, відомим згодом літератором, перекладачем та видавцем Н. Гербелем трапився досить неприємний казус. На 1846-1847 навчальний рік для нагород медалями Радою була призначена тема з російської словесності: «Написать подробный разбор словесных произведений Сумарокова та Ломоносова и общий вывод по поводу характера и состояния русской словесности от Петра I до Екатерины II». На цю тему було подано твір під гаслом «Узнать язык народа значит узнать весь ход его образования». Після того, як були вислухані усі точки зору професорів, рада одногосно прийняла рішення – нагородити студента, що написав цей твір, срібною медаллю. Але після відкриття пакету із заголовком, виявилось, що твір написав студент третього курсу, «но так как студ. Гербель, написавший вышесказанное сочинение, не исполнил вместе с тем всех нужных условий к тому, чтобы за представленное сочинение мог получить награду, а особенно учиться не совсем для награждения его медалью удовлетворительно, то совет Лицея определил: следуемой Гербелю награды серебряной медали не давать, о чем и публиковать» [14, с. 15].

За свідченням сучасника, в Лицеї «взяло хорошим, здоровым духом и молодежь училась, развивалась, читала и дурачилась, не задаваясь никакими мрачными помыслами о настоящем, никакими смутными чаяниями будущего. Хороший, тесный кружок товарищей, отсутствие педантизма и стеснений со стороны преподавателей, при полной возможности беззаботно и весело проводить время, деля его между делом и отдыхом, - все это чрезвычайно благотворно действовало на лицейскую молодежь и вносило в среду ее ту цельность и гармонию, которая так редко встречается между новейшей учащеюся молодежью. При этих благоприятных условиях внутренней жизни Лицея, между лицеистами сильно была развита страсть к знаниям литературой, и эти занятия увлекли многих впоследствии на литературное и ученое поприще» [13, с. 468]. Чимало ліцеїстів захоплювались літературою. Так, М. Гербель з великим успіхом виступав на арені Лицейських турнірів зі своїми пародіями, посланнями, поемами, що вже тоді вказували на наявність у нього великого таланту та працьовитості.

Інший вихованець Лицею, однокурсник майбутнього професора І. Лашнюкова, згадував товариські бесіди й дебати, які зазвичай відбувались у Лицейському саду: «С особенным чувством вспоминается теперь это место, где высказываемо было столько мыслей, где свободно развивались саме отвлеченные вопросы из области высшей науки, где вместе с защитой учения

того или другого философа об идее добра и правды, сознание неизменности этих начал уже сроднялось с внутреннею природою спорящих. Иное совсем чувствовалось в самом здании: тут все нам говорило о дисциплине и наружной форме, составляшей в те времена первое условие нравственности студента – и Лашнюков, имевший обикновение ходить в растегнутомъ сюртуке и съ прической несколько въ беспорядке, считался, во мнении блюстителей чистоты нравов Лицея, чем-то въ роде либерала. Сад был нашей академией, где мы свободно придавались нашим занятиямъ, куда каждый из нас приходил поучиться или из книги, или из беседы, или же просто из созерцания природы» [7, арк. 15].

Більшість студентів проживала у будинку Лицею, частина за рахунок закладу, решта – за свій кошт. Пансіон слугував центром спілкування не тільки для тих, хто тут мешкав, а й для тих, хто жив на приватних квартирах. Студенти, що проживали в пансіоні, мали бути взірцем: «Инспектор старался отучить студентов от роскоши и приучать к умеренности и благоразумию, – засвідчив сучасник. – Инспектор смотрит, чтобы студенты не курили трубку. Искоренялась праздность, развратное поведение, которое проявлялось из-за слабости духа. Запрещаются всякого рода сборища. В воскресенье все учащиеся должны быть по форме в церкви. Хотя бы одна неделя Великого Поста должна соблюдаться студентами католического исповедания» [2, арк. 17].

Студента могли заарештувати на добу за довге волосся та вуса [9, арк. 25]. А за погану поведінку на заняттях студента могли посадити за «чорний стіл». Це означало, що його могли залишити на цьому ж курсі на другий рік, бо «оцінка за поведінку» обов'язково виставлялось у річних відомостях [2, 4].

Студенти Лицею виховувались у повазі до корпоративних цінностей. У документах і спогадах сучасників немає жодної згадки про бешкети або конфлікти між студентами і викладачами.

Щоправда, згодом ситуація змінилася значною мірою внаслідок закриття у 1863 р. Лицейського пансіону й відмови від форменого одягу. У той час, як студенти з незаможних родин знаходили притулок на околицях Ніжина або від'їжджали на цілий рік куди-небудь «на кондицію», заможні студенти поживавлювали громадське життя. Витончені та дотепні молоді люди, які були досить галантними кавалерами на балах, влаштовували аматорські спектаклі та концерти, але в їхньому способі життя вже не було колишньої простоти та дисципліни [15, с. 101].

13 вересня 1874 р. Державна рада розглянула питання щодо перетворення Ніжинського юридичного лицей князя Безбородька в Історико-філологічний інститут. За результатами відвідування Лицею міністром графом Д. Толстим, 20 листопада 1874 р. було видано постанову «О преобразовании Лицея князя Безбородко в городе Нежине в Историко-филологический институт князя Безбородко».

За час існування Юридичного лицей було підготовлено 838 юристів. Половина з них працювала за спеціальністю, решта випускників пішла на військову службу, зайнялася науковою та педагогічною діяльністю, літературною та художньою діяльністю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Відділ Державного архів Чернігівської області в м. Ніжині (далі - ВДАЧОН), ф. 1353, оп. 1, спр. 337, арк. 50.
2. ВДАЧОН, ф. 1353, оп. 1, спр. 413, арк. 5, 17.
3. ВДАЧОН, ф. 1353, оп. 1, спр. 443, арк. 5, 81.
4. ВДАЧОН, ф. 1353, оп. 1, спр. 346, арк. 7.
5. ВДАЧОН, ф. 1353, оп. 1, спр. 392, арк. 49, 132.
6. ВДАЧОН, ф. 1353, оп. 1, спр. 436, арк. 32.
7. ВДАЧОН, ф. 1353, оп. 1, спр. 456, арк. 15.
8. ВДАЧОН, ф. 1353, оп. 1, спр. 464, арк. 15.
9. Годичный торжественный акт в лицее князя Безбородко и Нежинской гимназии, бывший 4-го сентября 1868 г. – К.: Университетская типография, 1868. – С. 25.

10. Историческая записка о состоянии и действиях лицея князя Безбородко и Нежинской гимназии в 1854 – 55 учебном году – Речи, произнесенные в торжественных собраниях лицея князя Безбородко и Нежинской гимназии в 1854 и 1855 уч. годах и историческая записка за 1854 – 1855 уч. год. – Киев: Университ. тип., 1856. – 100, 31, 33 с.
11. Даневский П. Н. Историческая записка о состоянии и действиях Лицея князя Безбородко и Нежинской гимназии за 1845 – 46 учеб. год / П.Н. Даневский // Даневский П. Речь и историческая Записка 23 июня 1846 г. – К., 1846. – С. 89 – 128.
12. Егоров А.Д. Лицей князя Безбородко / А.Д. Егоров. – Иваново, 1994. – 130 с.
13. Коробка П. К. Е. Троцина / П. Коробка // Гимназия Высших наук и Лицей князя Безбородко. – СПб., 1881. – Отд. 1. – С. 464 – 469.
14. Кукольник Н. Лицей князя Безбородко / Н. Кукольник // Лицей князя Безбородко. – СПб., 1859. – Отд. 1. – С. 9 – 24.
15. Самойленко Г.В. Юридичний ліцей (1840-1875) / Г. В. Самойленко // Ніжинська вища школа (1820 – 1995) – Ніжин, 2000 – С. 93 – 118.
16. Шебанов А. Ф. Юридические учебные заведения / А.Ф. Шебанов – М., 1963. – 224 с.

Торубара А. Студенческое общество Нежинского юридического лицея.

В статье охарактеризовано студенческое сообщество Нежинского юридического лицея князя Безбородко. Выяснены условия жизни и учебы студентов, их взаимоотношения с преподавателями.

Ключевые слова: *Нежинский юридический лицей, студенты, учебно-воспитательный процесс.*

Torubara A. The student community of Prince Bezborodko Nijinsky legal lyceum.

In the article the student community of Prince Bezborodko Nijinsky legal lyceum is characterized. The conditions of life and education, relationships between students and teachers are disclosed.

Keywords: *Nijinsky law lyceum, students, the educational process.*

Одержано 05.11.2012